

УДК: 341.382(497.113)'1699
DOI: 10.7251/GMS1301097B
(Оригинални научни рад)

Бошко М. Бранковић
Филозофски факултет
Бањалука
brbosko@gmail.com

ОСНИВАЊЕ ПЕТРОВЦА ПОСЛИЈЕ ПОТПИСИВАЊА КАРЛОВАЧКОГ МИРА 1699. ГОДИНЕ

***Резиме:** Османлије су након потписивања Карловачког мира са Хабзбуршком монархијом и Млетачком републиком 1699. године приступиле утврђивању граница и подизању нових утврђења и кула. Једно од насеља које је настало као последица такве одлуке је и Петровац, који је основан после 1700. године. Не може се прецизно утврдити година изградње куле и подизања варошице, али се може рећи да је то било за вријеме султана Мустафе II (1695–1703) или Ахмеда III (1703–1730), значи смјестити у временски оквир између 1700. и 1730. године.*

***Кључне ријечи:** Петровац, оснивање, досељеници, Карловачки мир, Османско царство, Млетачка република, Хабзбуршка монархија.*

Карловачки мировни уговор између Турске, Хабзбуршке монархије и Млетачке републике склопљен је 26. јануара 1699. године у трајању од десет година. Хабзбуршкој монархији припала је Угарска без Баната, а границе Хрватске, обухватајући Лику и Крбаву, помјерене су са Купе на Уну, до планине Велебит. Од турске власти ослобођена је Славонија са Костајницом, Дубицом и Јасеновцем, као и југоисточни Срем, преко кога је повучена нова аустријско-турска граница од Митровице (која је припала Турској), на Сави, до Сланкамена (који је припао Аустрији), на Дунаву. Овакав мир био је тежак ударац за Османско царство, јер је са њим учинило до тада највеће територијалне уступке једној хришћанској држави. Овим чином оно је престало бити озбиљна пријетња великим хришћанским државама.

Према одлукама мира, граница на подручју Орашца, Лапца, Боричевца, Старе Островице и Кулен Вакуфа била је повучена линијом:

¹ *Историја српског народа*, књ. 3, том I, Београд, 1994, стр. 571.

Од хумке постављене на гребену Пљешивице, на мјесту гдје преко њега прелази пут за Фаркашић, настаје подручје које је тада припадало кули Орашац,² кули чифлука Лапац,³ порушеној тврђави Боричевац,⁴ тврђави Стара Островица⁵ и паланци Кулен Вакуф ... гранична линија ... водила је стално билом планина и у правцу југоистока. Прва хумка за овај сектор постављена је на планини Кук,⁶ „у близини Клупа”.⁷ Друга хумка постављена је на Мазинској планини,⁸ на мјесту под називом „Висока локва”.⁹ Гранична линија одавде избија на Пољану, која се у документима о разграничењу назива Дуга пољана¹⁰ и на мјесту гдје је прелазила преко Лумбарданичког друма постављена је трећа хумка, а четврта – посљедња хумка за овај сектор – постављена је „између Градовите косе¹¹ и Великог Лисца¹²”.¹³

У саставу комисије за разграничење са Млетачком републиком у турској делегацији, на састанку одржаном 6. јуна 1699. године у Стрмици код Книна, био је и тадашњи диздар бјелајске куле Али-ага.¹⁴

Закључивањем Карловачког мира, велики број муслимана, са простора који је из турских прешао у аустријске руке, почео се исељавати у правцу Босне. Муслимански исељеници највећим бројем били су са простора Угарске, Славоније, Далмације, Крбаве и Лике. Сматра се да је са ових простора у Босну прешло око 130.000 муслиманских избјеглица, међу којима и велики број спахија. Један број ових избјеглица само се привремено настанио у Босни, док је доста већи број остао трајно да живи.¹⁵

У овој миграцији, велики број личких муслимана доселио се у околину Кулен Вакуфа. Међу првим муслиманским досељеницима били су чланови породице Ћугуновић, затим слиједи талас досељавања великог броја муслиманских породица: Алагић, Алић, Алиспахић, Алтић, Алуновић, Бећирагић, Бегановић, Бибановић, Бурзић, Чехић, Ћемаловић, Демировић, Ћамбеговић, Гутлић, Ханџић, Хорић, Кргкугџић, Куртагић, Машиновић, Мирановић, Оканџић, Омић, Палић, Сарачевић, Шеховић, Штркуљевић, Ваизовић и Зелић.¹⁶

Крајем 1699. године, босанском намјеснику, везиру дефтердар Њосе Халил-паши (1698–1702), стигло је из Цариграда

² Сјевероисточно од Кулен Вакуфа, на десној страни Уне.

³ Варошица испод Пљешивице, западно од Кулен Вакуфа.

⁴ Југозападно од Кулен Вакуфа.

⁵ Село Островица, поред пута који из унске долине води, преко Боричевца, у Горњи Лапац

⁶ Дио Пљешивице и врх (1.172 м) којим пролази пут који преко Пљешивице спаја Лапачко и Крбавско поље.

⁷ Локалитет под овим називом непознат је на терену. Међутим, сами врх Кука гледан од врха Челине у правцу југозапада изгледа степенасто, као велике клупе поредане једна изнад друге.

⁸ Сјеверозападно од Мазина.

⁹ Висока локва код Сркуља. На овом подручју постоје бројне вртаче у којима се вода привремено задржава. Не постоји локва у којој се вода задржава током цијеле године

¹⁰ То су ливаде које припадају становницима Мазина.

¹¹ Југозападно од села Брезовац.

¹² Брезовачки Лисац (1.111 м)

¹³ Ešref Kovačević, *Granice bosanskog pašaluka prema Austriji i Mletačkoj republici po odredbama Karlovačkog mira*, Sarajevo, 1973, str. 104.

¹⁴ Enes Pelidija, *Bosanski ejalet od Karlovačkog do Požarevačkog mira 1699–1718*, Sarajevo, 1989, str. 41; Hamdija Kreševljaković, *Kapetanije u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, 1980, str. 189.

¹⁵ *Историја српског народа*, књ. 4, том I, Београд, 1994, стр. 21.

наређење да у унутрашњости ејалета дозволи подизање нових насеља. У ова насеља, која је требало подићи на до тада пустим мјестима, требало је да се смјесте избјеглице. Осим овог наређења стигло је и друго, којим се забрањује да се подижу насеља дуж Саве и Уне, јер би се то косило са одредбама мира.¹⁷

Порта је знала да се Аустрија и Венеција неће зауставити на тадашњим границама Босне и због тога је одмах 1700. године приступила утврђивању постојећих граница. Турске власти, у тим мјерама, не само да су утврђивале границу и обнављале старе и напуштене градове, већ су почеле градити и нова утврђења, око којих су ницала насеља. С временом су формирали нове агалукe и капетаније.¹⁸

У овом времену изградње и подизања нових утврђења, изграђен је и данашњи Босански Петровац.

Да Петровац није постојао прије, свједочи попис кадилукâ у европској Турској врховног судије Абдул-Кадир еф. из 1667. године, у којем се наводи кадилук Новосел (Кулен Вакуф). Овај кадилук налазио се у посљедњем, десетом разреду¹⁹ Клишког санџака.²⁰

Такође, да је Петровац ново насеље потврђује и једна народна пјесма, у којој се говори о једном догађају који се могао десити прије пада Бихаћа (1592. године). Према овој пјесми, из Бихаћа су ишла два сужња Крупљанина, два бега Бадњевића. Идући од Бјелаја према Кључу, пјевач каже:

*Отискоше уз поље билајско,
Крај Петрова врила ударише –
Тад Петровца, кажју, није било.²¹*

Град Петровац изграђен је за вријеме султана Мустафе II (1695–1703) или Ахмеда III (1703–1730). Хамдија Крешевљаковић сматра да је то било за вријеме Ахмеда III и да је тада у граду постојала једна табија и једна кула на више спратова.²² Ова кула била је највиша у Крајини.

Према једном сачуваном народном предању, Петровац је настао овако:

Када су Турци изгубили Лику, Салих-паша Куленовић доселио је из Лике и отишао у Буковачу да подигне кулу, па није мисто

¹⁶ Enes Pelidija, „О миграционим кретањима становништва босанског ејалета у првим деценијама XVIII столјећа“, у *Миграције и Босна и Херцеговина*, Сарајево, 1990, стр. 120–121.

¹⁷ Исто, стр. 123.

¹⁸ Хамдија Крешевљаковић, „Капетаније у Босни и Херцеговини“, *Годишњак Историског друштва Босне и Херцеговине*, Сарајево, 1950, стр. 94

¹⁹ Кадилуци су се дијелили по висини дохотка у десет разреда.

²⁰ Safvet beg Bašagić, „Kako se za turske uprave Jugoslavija dijelila na kadiluke (Neposredno pred ‘Bečki rat’)“, *Novi behar*, br. 12, Сарајево, 15. октобар 1930, стр. 178–179.

²¹ Hamdija Kreshevljaković, *Капетаније у Босни и Херцеговини*, Сарајево, 1980, стр. 187.

²² Исто, стр. 187

бегенисо. Онда је отишао на Липу луку код Крњеуше, па ни ту није бегенисо. Онда је отишао код Клисине 5 км одавде, па му је неки стари Ракић реко: „Ђе направиш кућу, ту ћеш варош начинити. Хај ти под Шахиновац.“ То је ђе је сад наш парк. Ту је више извора Петровца направио кулу ћешалију (ћошалију) на седам бојева и горе су били топови на њој. Озидо је авлију и преко прописа је направио. Дошо везир и реко: „Ово изгледа као град. Дај подуплај овај зид и онда ћеш од цара добити да то буде град”²³

Чим је Петровац озидан и основано насеље, први становници доселили су се из Бихаћа. То су биле муслиманске избјеглице из Лике које су привремено биле смјештене у Бихаћ. Прво насеље у Петровцу – Бишћани добило је име по њима. Ово насеље првобитно је било просторно одвојено од вароши и било је више као засебно село него као дио саме варошице Петровац.²⁴

Први назив данашњег Босанског Петровца био је Новосел. Не може се тачно и прецизно утврдити година када и зашто су му Турци промијенили име у Петровац, али се зна да су га аустроугарске власти 1895. године преименовале у Босански Петровац.

Поуздано се зна да је приликом оснивања варош припадала кадилуку Новосел, са сједиштем у Кулен Вакуфу. Ова нахија граничила се са кључком, ливањском и бихаћком нахијом. Готово сва земља била је у власништву бегова Куленовића.

Литература

Safvet beg Vašagić, „Kako se za turske uprave Jugoslavija dijelila na kadiluke (Neposredno pred 'Bečki rat')“, *Novi behar*, br. 12, Sarajevo, 15. oktobar 1930, str. 177–179.

Историја српског народа, књ. 3, том I, Београд, 1994.

Историја српског народа, књ. 4, том I, Београд, 1994.

Ešref Kovačević, *Granice bosanskog pašaluka prema Austriji i Mletačkoj republici po odredbama Karlovačkog mira*, Sarajevo, 1973.

Hamdija Kreševljaković, *Капетаније у Босни и Херцеговини*, Sarajevo, 1980.

Хамдија Крешевљаковић, „Капетаније у Босни и Херцеговини“, *Годишњак Историског друштва Босне и Херцеговине*, Сарајево, 1950, стр. 89–141.

Enes Pelidija, *Bosanski ejalet od Karlovačkog do Požarevačkog mira 1699–1718*, Sarajevo, 1989.

²³ Aiša Softić, *Zbornik bošnjačkih predaja*, Sarajevo, 2005, str. 119.

²⁴ Петар Рађеновић, *Бјелајско поље и Бравско – антропогеографска испитивања*, Српска краљевска академија, Српски етнографски зборник, Насеља и порекло становништва, књ. 20, Београд, 1925, стр. 204.

Enes Pelidija, „O migracionim kretanjima stanovništva bosanskog ejaleta u prvim decenijama XVIII stoljeća“, u: *Migracije i Bosna i Hercegovina*, Sarajevo, 1990, str. 119–131.

Петар Рађеновић, *Бјелајско поље и Бравско – антропогеографска испитивања*, Српска краљевска академија, Српски етнографски зборник, Насеља и порекло становништва, књ. 20, Београд, 1925, стр. 157–189.

Aiša Softić, *Zbornik bošnjačkih predaja*, Sarajevo, 2005.

Boško Branković

ESTABLISHING THE TOWN OF PETROVAC AFTER SIGNING THE KARLOVAC PEACE TREATY IN 1699

Summary

After signing the Karlovac peace treaty with the Habsburg Monarchy and Venetian Republic in 1699, the Ottomans defined their borders and started building new fortresses and towers. One of the settlements formed as a result of such a decision was Petrovac, established after 1700. The exact year when the tower and small town were built cannot be precisely determined, but it could be said that it happened either during the rule of the Sultan Mustafa II (1695-1703) or Ahmed III (1703-1730).

Key words: *Petrovac, establishing, settlers, the Karlovac peace treaty, the Ottoman Empire, the Venetian Republic, the Habsburg Monarchy.*